

Milan Ivanišević

Otok hrvatskoga vladara

Milan Ivanišević
HR, 21000 Split
Kneza Višeslava 16

UDK: 94(497.5 Vranjic)"08"

Primljeno: 26. travnja 2008.

Proučavanje na temelju djela mletačkoga đakona Ivana *Chronicon Venetum* ili *Istoria Veneticorum*, usmjereno na prepoznavanje mjesta gdje je, godine 839., sklopljen mir u pomorskom ratu mletačkoga dužda Petra (Tradonika) i hrvatskoga vladara Mislava. Predloženo je mjesto Vranjic, jer povijesni izvori potvrđuju vlast hrvatskoga vladara od Trogira do Klisa, pa tako i u tom mjestu. Vlast hrvatskoga vladara nije potvrđena u mjestima koja su prije bila predložena. To su: Martinšćica (predloženo godine 1856.), Sumartin (1888.), Podstrana (1906.), Blato (1976.) i Rt Lun (1980.).

Ključne riječi: Vranjic, Mislav ili Mojslav (hrvatski vladar), Petar (mletački dužd), đakon Ivan (Iohannes Diaconus), pomorski rat, međudržavni mir

Hrvatski rani srednji vijek nema mnogo povijesnih izvora, a neki od njih nisu u potpunosti vjerodostojni, jer su nastali brojnim prepisivanjem, najprije onih izvornih isprava, a potom i prepisivanjem starih prijepisa. O najstarijim vladarima nema mnogo potvrda, a u tim izvorima nisu sveobuhvatno proučena imena mjesta. Najčešći je uzrok takvoj manjkavosti nepoznavanje prostora. Brojni proučavatelji, mahom iz sjevernih hrvatskih krajeva, nisu pažljivo obilazili prostor između Trogira i Omiša, onaj uz more i onaj do prvoga obalnoga planinskog lanca Kozjaka i Mosora, pa nisu od domaćina upoznali mjesna imena, sačuvana u predaji od davnih stoljeća. Ni domaći, poput Solinjanina Lovre Katića, nisu uvijek imali dovoljno strpljenja i vremena tražiti imena u najmanjim dijelovima prostora, nego su se pouzdavali u svoje općenito znanje i nisu ga provjeravali na pojedinostima. Povijesna je znanost gubila svoju vjerodostojnost i onda kad je u novijem dobu ponovljen neki zastario i netočan podatak i na njemu temeljeni neki stari zaključci, a bio zanemaren točan podatak potvrđen u novijem proučavanju. Primjer ovakva zanemariva-

nja moguće je prepoznati u nedovoljnom korištenju proučavanja Jurja Marušića o Tugarima,¹ Vjeke Omašića o Lažanima² i Slavka Kovačića o utemeljenju Ninske biskupije.³ Moje proučavanje mjesta crkve svetoga Mihaela u Solinu pokazuje točnu potvrdu u prostoru,⁴ a dotadašnji je podatak bilo ime mjesta, po sjećanju Lovre Katića, bez točne prostorne odrednice.

Mnogi nam povijesni izvori uskraćuju svoj neposredan odgovor na pitanja koja im postavljaju povjesničari. Svaki proučavatelj želi od izvora dobiti što više odgovora uz što manje truda, a neki izvori ostaju nijemi sve dok im se ne postavi prikladno pitanje. Jedan je od takvih izvora za rano doba hrvatske države Mletački ljetopis (*Chronicon Venetum* ili *Istoria Veneticorum*). Počinje riječima: *Siquidem Venetie due sunt*,⁵ a završava riječima: *In cuius ordinationis exordio Petrus dux et preclarus suus genitor totum sanctae Mariae domum et ecclesiam iam pene vetustate consumptam recreare studiosissime fecit*. Vremenske su mu odrednice: početak u godini 568. (*tempore quo Iustinianus gloriosissimus augustus Romanum imperium apud Constantinopolim gubernabat*,

1 J. Marušić 1974, str. 100-101.

2 V. Omašić 1986, str. 56, 61.

3 S. Kovačić 1986, str. 40, bilj. 1.

4 M. Ivanišević 2003, str. 34-35, 38-39.

5 Svi navodi iz ljetopisa, koji nemaju posebnu naznaku izdanja, uvršteni su po izdanju iz godine 1999. u elektroničkom zapisu, bez naznake knjige, broja i stranice. Točnost elektroničkoga zapisa provjerio sam usporedbom s tiskanim izdanjem iz godine 1846.

directus ab eo est Narsis patritius) i završetak u godini 1008. (*Anno igitur incarnationis Ihesu Christi domini nostri millesimo octavo*). Prvi je znanstveni proučavatelj ljetopisa, godine 1846., poznao četiri rukopisa.⁶ Najstariji je nastao nedugo poslije izvornika,⁷ a po njemu je nastao, između godina 1237. i 1261., drugi rukopis.⁸ Po prvom je rukopisu napisan treći rukopis, u četrnaestom ili petnaestom stoljeću. Poznat je samo njegov zadnji vlasnik Apostolo Zeno (Venezia, 11. prosinca 1665. - Venezia, 11. studenoga 1750.), a poslije je njegova knjižnica najprije prenesena u dominikanski samostan na Zatterama, a potom u državnu knjižnicu.⁹ Najmlađi je rukopis, po vatikanskim rukopisima, napisao za sebe Marco Foscarini (Venezia, 4. veljače 1696. - Venezia, 31. ožujka 1763.; dužd od 31. svibnja 1762.) i u njemu se očituje njegova namjera izrade tiskanoga izdanja, jer je uspoređivao starije rukopise.¹⁰ Najprije su bila poznata dva vatikanska rukopisa. Njih je pronašao Giusto Fontanini (San Daniele del Friuli, 30. listopada 1666. - Roma, 17. travnja 1736.; naslovni nadbiskup Ancyre od 5. rujna 1725.), ali nije napravio izdanje ljetopisa, nego je izvor vjerojatno ubrojio u neko od svojih brojnih povijesnih proučavanja.¹¹ Prvi proučavatelj ljetopisa Girolamo Francesco Zanetti (1713. - 1782.) temeljio je svoj rad na trećem rukopisu. Taj je rukopis nastao prepisivanjem prvoga rukopisa, a u prvom je rukopisu na zadnjem ispisanom listu ljetopisa, na preostalom dijelu čiste pergamene, napisan zapis u kojem su spomenuti duždevi Pietro Barbolano i Domenico Flabanico, pa to potvrđuje godinu 1032. Početak je zapisa: *Quadam die nos Iohannes Sagornino ferrarius*. Po tom je zapisu prepisivač u petnaestom stoljeću zaključio tko je pisac ljetopisa i to je na rubu svoga rukopisa i napisao: *Iohannes Sagorninus huius libelli auctor*. Taj je zaključak Zan-

etti prihvatio, pa je svoje izdanje naslovio: »Chronicon Venetum omnium quae circumferuntur vetustissimum et Johanni Sagornino vulgo tributum e mss. codice Apostoli Zeno V. Cl. nunc primum cum mss. codicibus Vaticanis collatum, notisque illustratum in lucem profert H. Fr. Zanetti Al. F.«. Tiskano je godine 1765. u Mlecima, ima 19 stranica predgovora i 131 stranicu ljetopisa, a platio ga je Tommaso Giuseppe Farsetti (1720. - 1792.). Izdanje ljetopisa ima mnogo pogrešaka, pa je dominikanac Pellegrini godine 1806. pripremio novo izdanje, ali je ono ostalo u rukopisu.

Pisac je ljetopisa bio skriven u svom djelu, a prvi ga proučavatelj vjerojatno nije ni tražio. Prepoznao ga je prvi znanstveni proučavatelj Georg Heinrich Pertz (Hannover, 28. ožujka 1795. - München, 7. listopada 1876.). On je istom piscu pripisao dva djela: *Chronicon Venetum* i *Chronicon Gradense*, ali su nova proučavanja potvrdila samo *Chronicon Venetum*.¹² Novo je izdanje priredio Giovanni Monticolo (1852. - 1909.), koji je već od godine 1878. počeo tiskati svoja proučavanja o ljetopisu.¹³ Novo izdanje s talijanskim prijevodom priredio je godine 1999. Luigi Andrea Berto.¹⁴ Pisac je ljetopisa đakon Ivan (latinski: Iohannes Diaconus; talijanski: Giovanni Diacono). Sudeći po načinu pisanja, u ljetopisu je počeo bilježiti vlastite događaje u doba dužda Petra Prvoga Orseola (Friuli, 928. - Saint-Michel de Cuxa, 10. siječnja 987.; dužd od 12. kolovoza 976. do 1. rujna 978.; proglašen svetim 1731.) od njegova izbora (*Patrato vero hoc nequissimo scelere, in sancti Petri ecclesiam convenerunt, ibique communi voto quendam virum Petrum, videlicet Ursoylum cognonime, preclarum generositate et moribus in ducatus honorem sublimare decreverunt.*) pa do njegova susreta s Garinom, opatom samostana Saint-Michel de Cuxa u Codaletu (*Eodem*

6 G. H. Pertz 1846, str. 2-3. Novija proučavanja nisam vidio, pa koristim samo ove stare podatke.

7 Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Urbinati Latini 440, list 1-38.

8 Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticani Latini 5269.

9 Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana, manoscritti X 141.

10 Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Hofbibliothek, cod. CCVIII, nr. 6742.

11 De antiquitatibus Hortae (Roma, 1708.; Leiden, 1716.; Roma, 1723.); De Sancto Petro Vrseolo, duce Venetorum, postea monacho ordinis Sancti Benedicti (Roma, 1730.).

12 G. H. Pertz 1846, str. 4-38.

13 G. Monticolo 1890, str. 57-171. Sada nisam mogao ponovo koristiti ovo izdanje, a druga Monticolova djela nisam nikada vidio, pa te činjenice potvrđuju kako nije moguće raditi kad naručitelj ne plaća.

14 L. A. Berto 1999, str. 1-278. Poznat mi je samo bibliografski podatak i izdanje latinskoga izvornika u elektroničkom zapisu.

quoque tempore dominus Hwarinus, venerabilis abbas sancti Michaelis monasterii, quod in Equitanie partibus in loco qui vocatur Cussanus scitum manere decernitur, Romam ad apostolorum limina properavit. In redeundo quidem Dei fultus timore beatique Marci Veneciam intravit ibique aliquantis diebus orationis studio et domni Petri ducis precibus constrictus commoratus est.), koji je dužda potaknuo na odlazak s vlasti i život u tom pirinejskom samostanu. Ivan nije opisao neku svoju službu u doba dužda Petra, ni dužda Vitala Kandijana (*Post cuius dicessum Vitalis, cognomento Candianus, vir totius prudentiae et bonitatis, in ducatus honorem subrogatus est.*), koji je vladao godinu i dva mjeseca, od rujna 978. do studenoga 979., ni u doba dužda Tribuna Menija (*Quem Tribunus, cognomento Menius, dignitate successit*), koji je vladao do ožujka 991. Opširan opis duždevanja i svoje službe počinje i završava u doba Petra Drugoga Orseola. On je jedini sin dužda Petra Prvoga i Felicije Malipiero, rođen oko godine 960., jer je imao trideset godina kad je izabran za dužda (*Anno vero dominicae incarnationis noningentesimo nonagesimo primo Petrum, antedicti domni Petri Ursiuli ducis sobolem, trigesimo suae ætatis anno Veneticorum populi ad paternam dignitatem promoverunt.*), a vladao je do rujna 1009. Najviše je i u različito vrijeme Ivan ubrojen u isprave njemačkih vladara Ota Trećega (Otto; Reichswald, lipanj ili srpanj 980. - Paterno, 23. ili 24. siječnja 1002.; kralj od 25. prosinca 983., car od 21. svibnja 996.) i Henrika Drugoga (Heinrich; Bad Abbach ili Hildesheim, 6. svibnja 973. ili 978. - Grone, 13. srpnja 1024.; kralj od 7. lipnja 1002., lombardski kralj od 15. svibnja 1004., car od 14. veljače 1014.; proglašen svetim 1146.). Najstariji je sačuvani spomen Ivana, po imenu, staležu i dužnosti na duždevu dvoru, u ispravi pisanoj u carskoj palači u Aachenu 1. svibnja 995., jer je Ivan tamo došao u duždevo ime: *Petrum nostrum di-*

*lectum compatrem et Ueneticorum ducem per Iohanem diaconum suum capellanum.*¹⁵ Poslije godinu dana, u Ravenni je 1. svibnja 996. napisana isprava koju su od cara izmolili duždevi poslanici Petar Gradonik i Ivan: *qualiter Petrus strenuissimus Veneticorum dux per suos nuntios Petrum Grodonicum et Iohanem diaconum.*¹⁶ Dužd je s istom molbom kao godine 995. poslao Ivana caru u Rim, pa je tamo 7. siječnja 999. napisana isprava s istom naznakom o Ivanu kao u ispravi iz godine 995. u Aachenu.¹⁷ U svom ljetopisu Ivan opisuje događaje što ih je doživio u duždevu poslanstvu koje je pratilo cara na njegovu trećem putovanju u Italiju, od zadnjih dana lipnja godine 1000. do studenoga 1001., nedugo prije njegove smrti (*Interea Otto imperator ad Italicum regnum tertio repetere disponens (...) Cui dux recompensationis gratia cathedram elephantinis artificiose sculpta tabulis per eundem diaconum Ravenne direxit.*). Ivan spominje gradove Como, Paviju, Ravennu, samostan Santa Maria Pomposa i mletački otok San Servolo. Oko polovine mjeseca travnja 1001. car je duždu Petru dao povlastice koje je on zamolio po svom poslaniku Ivanu: *qualiter Petrus dux Veneticorum et nosster compater per suum nuncium, Ioannem videlicet diaconum.*¹⁸ Novom je kralju Henriku dužd poslao Ivana u Regensburg i kralj mu je 16. studenoga 1002. potvrdio povlastice: *qualiter venerabilis dux Ueneticorum et Dalmatianorum nomine Petrus una cum filio suo Iohanne similiter duce per dilectum nobis Iohannem diaconum et suum capellanum nostram adiiit maiestatem.*¹⁹ Ivana je godine 1018. na carski dvor u Aachenu poslala Vita, opatica mletačkoga samostana svetoga Zaharije i on je od cara dobio potvrdu povlastica toga samostana: *qualiter Vita abbatissa de monasterio sancti Zacharię in finibus Venetiarum constructo prope palacium per Iohannem diaconum capellanum ducis Venetiarum nostrum fidelem nostram adiiit clementiam.*²⁰

15 T. Sickel 1893, str. 577, redak 39-40, br. 165.

16 T. Sickel 1893, str. 601, redak 2, br. 192.

17 T. Sickel 1893, str. 734, br. 307.

18 T. Sickel 1893, str. 830, redak 20-21, br. 397. Isprava nema mjesto i nadnevak, ali je sadržajno povezana s carevim boravkom u gradu koji je opisan u Ivanovu ljetopisu.

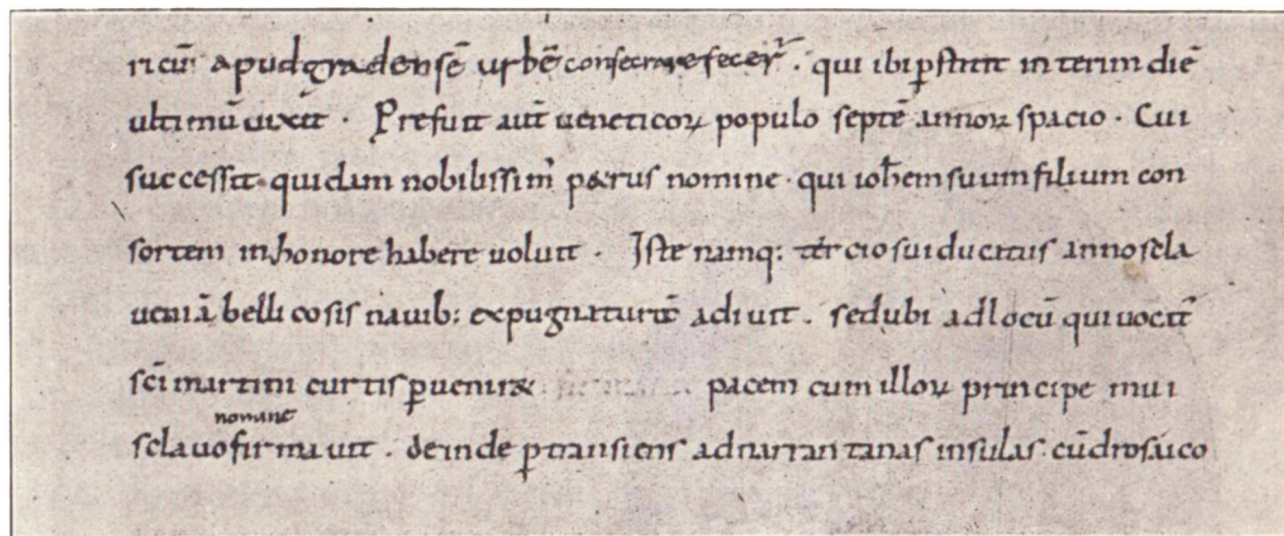
19 H. Bresslau 1900-1903, str. 27, redak 13-16, br. 24.

20 H. Bresslau 1900-1903, str. 497, redak 31, str. 498, redak 1-2, br. 388. Tada je dužd bio Oto, sin dužda Petra Drugoga Orseola (Ottone; rođen oko godine 994., umro u Carigradu 1031., dužd od 1009. do 1026.).

Nema sačuvanoga izvora koji bi nam potvrdio pisanje đakona Ivana o zadnjim danima vladanja dužda Ivana i prvim godinama duždevanja Petra, koji je vladao zajedno sa sinom Ivanom. Đakon Ivan piše: [47] *Isdem vero dominus Iohannes dux sanctissimi Marci evangeliste ecclesiam consecrari et digne beatum corpus in eadem collocare procuravit.* [48] *Preterea quidam Veneticorum, cognomento Mastallici, diabolica sugestione decepti, eundem Iohannem sancti Petri de ecclesia in eiusdem festivitate venientem comprehendentes, detonsa barba cum capillis, clericum apud Gradensem urbem consecrare fecerunt, qui ibi perstitit interim diem ultimum vixit. Prefuit autem Veneticorum populo septem annorum spacio.* [49] *Cui successit quidam nobilissimus, Petrus nomine, qui Iohannem suum filium consortem in honore habere voluit. Iste namque tercio sui ducatus anno Sclaveniam bellicosis navibus expugnaturum adivit. Sed ubi ad locum qui vocatur sancti Martini curtis perveniret, pacem cum illorum principe Muisclavo nomine firmavit. Deinde pertransiens ad Narrantanas insulas cum Drosaico, Marianorum iudice, similiter fedus instituit, licet minime valeret et sic postmodum ad Veneciam reversus est. Ubi diu commorari eum minime licuit. Sed de novo preparavit exercitum adversum Diuditum Sclavum*

ubi plus quam centum Veneticis interfecti fuerunt et absque triumpho reversus est. [50] *Tunc in mense madii sexta hora diei sol obscuratus est, et factus est eclipsis.*²¹ Duždeve je naznačio samo imenom, pa su druga proučavanja potvrdila Ivana iz roda Partecipazio, a Petra iz roda Tradonico. Ivan je počeo vladati godine 829., a događaj koji je u ljetopisu opisan bio je 29. lipnja 836., na blagdan svetoga Petra, kad su predstavnici roda Mastallici, pred crkvom svetoga Petra, prisilili Ivana na odlazak s vlasti, obrijali mu bradu i kosu i protjerali ga kao klerika u Grado, a tu je uskoro umro. Novi je dužd Petar odmah izabran. Vladao je zajedno sa sinom do njegove smrti 863., a još je poživio godinu dana sam u vlasti i bio ubijen u samostanu svetoga Zaharije 13. rujna 864.

U ljetopisu je opisan događaj koji je temelj ovoga moga proučavanja. Izdvajam samo riječi o tom događaju, želeći posebno raspraviti sve pojedinosti. *Iste namque tercio sui ducatus anno Sclaveniam bellicosis navibus expugnaturum adivit. Sed ubi ad locum qui vocatur sancti Martini curtis perveniret, pacem cum illorum principe Muisclavo nomine firmavit.* Najstariji je rukopis nastao prepisivanjem izvornika, pa je to prepoznatljivo u dvjema riječima.²² Iza riječi *perveniret* pisar je najprije napisao točku i riječ *firmavit*. Potom su točka i ta

Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Urbinate Latini 440

21 L. A. Berto 1999, str. 122 i 124; knjiga II, br. 47-50.

22 Nisam mogao pribaviti novu fotografiju rukopisa Urbinate Latini 440, pa ne znam na kojem su listu ove dvije rečenice. Poslužila mi je fotografija tiskana godine 1925. u djelu Ferde Šišića (str. 329, fotografija 158).

riječ bile ostrugane i na pergameni je ostala praznina i tragovi prije napisanih slova i točke. Iza riječi *Muisclavo*, koja je napisana u dva reda: u gornjem su slova *Mui*, u donjem su slova *sclavo*, najprije je napisana riječ *firmavit*. Potom je iznad obiju riječi u tom donjem retku dodana riječ *nomine*. Nada Klaić je ove rečenice prevela na hrvatski: »Taj je naime dužd treće godine svoga duždevanja krenuo s ratnim lađama prema Slaveniji da bi je osvojio. Čim je došao do mjesta koje se zove zase-lak sv. Martina, sklopio je mir s njihovim knezom po ime-nu Mislavom.«²³ Od četiri njezine bilješke najvažnija je ova: »riječ *curtis* obično se prevodi sa dvor premda ima, čini nam se, upravo na ovom mjestu, značenje čitavog naselja«.

Vremenske su odrednice ovoga događaja završetak vladanja dužda Ivana (29. lipnja 836.), treća godina vladanja duždeva Petra i Ivana (839.) i pomrčina Sunca (5. svibnja 840.). Ljetopisac je u ovom događaju nabrojio dvije osobe po imenu i dužnosti. Mletački je dužd Petar (*Petrus nomine*), hrvatski je vladar Mislav (*cum illorum principe Muisclavo nomine*).²⁴ Događaj je sklapanje mira (*pacem firmavit*), a mjesto je događaja označeno riječima *ad locum qui vocatur sancti Martini curtis*. Tim je riječima ljetopisac naznačio mjesto poznato suvremenici, pa vjerojatno i njemu, onom prvom ljetopiscu od kojega je đakon Ivan doznao za taj događaj, a vjerojatno i samom Ivanu. Proučavateljima Ivanova ljetopisa, sve do našega doba, ovo je mjesto ostalo zagonetka s mnogo odgonetanja. Mene nije zadovoljila niti jedna odgonetka, pa sam pokušao dokučiti

onu koja je najbliža prostoru onodobnoga boravka hrvatskih vladara. U proučavanju su ovoga događaja važne dvije spoznaje. Prva je o vjerodostojnosti ljetopisnoga podatka, jer nitko nije pokazao sumnju u istinitost događaja, a samo je Ferdo Šišić jednom posumnjao u netočan prijepis podatka o mjestu, ali je tu sumnju poslije zanemario u svojim novim zaključcima. Druga je o šest međusobno udaljenih mjesta gdje proučavatelji smještaju »*curtis sancti Martini*«. Ovu spoznaju valja pokazati u vremenskom slijedu unošenja podatka iz Ivanova ljetopisa u hrvatsku povijesnu znanost.

Ivan Lučić (Trogir, rujna 1604. - Roma, 11. siječnja 1679.) piše svoja povijesna djela po različitim vrstama izvora, on ih prikuplja, prepisuje i proučava svjedočanstva u njima. On zna što pišu mletački ljetopisci Andrea Dandolo (Venezia, 30. travnja ili 3. svibnja 1306. - Venezia, 7. rujna 1354.; dužd od 4. siječnja 1343.), po njegovom rukopisnom djelu,²⁵ i Marco Antonio Sabellico (Vicovaro, oko 1436. - Venezia, 1506.), po njegovom tiskanom djelu (počevši od mletačkoga prvotiska iz godine 1487).²⁶ Lučić dva puta spominje dužda Petra i hrvatskoga vladara Mislava, spominje i njihovo ratovanje i mir.²⁷ Očito je njegov izvor Dandolo ljetopis, ali po rukopisu u kojem su imena hrvatskoga i neretljanskoga vladara iskrivljena.²⁸ Daniele Farlati (San Daniele del Friuli, 22. veljače 1690. - Padova, 25. travnja 1773.) ne spominje ovaj rat, iako spominje Mislava (»Mislavus«) u raspravi o splitskom nadbiskupu Petru.²⁹ Ernst Ludwig Dümmler (Berlin, 2. siječnja 1830. - Friedrichroda, 11. rujna 1902.) piše godine 1856. o najstarijoj povijesti Slavena, te prvi uno-

23 N. Klaić 1972, str. 19, br. 11, III.

24 Za spoznaju o ovom događaju nije važan oblik hrvatskoga prijevoda riječi princeps i Muisclavus, pa ne odvodim čitatelja u te rasprave.

25 *Chronica per extensum descripta* (od godine 42. do godine 1280.), sačuvano u rukopisu duždeva pisara koji je pisan pod neposrednim Dandolovim nadzorom (Biblioteca Nazionale Marciana, Fondo Antico, Latini CCCC). Djelo je mnogo puta prepisivano, a neki je rukopis Lučić mogao imati. Točnost ove pretpostavke nisam provjeravao u njegovim prijepisima u splitskom Kaptolskom arhivu.

26 *Rerum Venetarum ab urbe condita decades IV*; tiskar Andrea Torresani (Asolo, 1451. - Venezia, 1529.; on je 13. ožujka 1493. dovršio brevijar tiskan glagoljskim slovima). Po tekstu što sam ga našao u elektroničkom zapisu (fotografija knjige tiskane godine 1560. u Baselu, stupac 1110), Sabellico spominje dužda Petra, ali ne i ovaj događaj.

27 I. Lučić 1666, str. 59: »Ex privilegio eiusdem Tirpimiri, infra ponendo, constat, Mislavum Ducem ipsum antecessisse, quem Veneti Mium vocant, et tempore Petri Tradonici eorum ducis ponunt«; str. 61: »Petrum Tradonicum cum Sclavis bellum gessisse et cum Mio Principe eorum pacem fecisse, Veneti scribunt«.

28 I. Lučić 1666, str. 61: »Unusclavum quoque, et Diudurum Sclavorum Princeps Annales Danduli memorant, ejusdem Ducis Tradonici tempore«. Dandolo ovako piše: »Tercio itaque sui ducatus anno, Petrus dux, cum navali exercitu, contra Sclavos in Dalmaciam navigavit, cupiens illos a nephanda arte piratica cohibere; et, in loco, cui nomen est sanctus Martinus curtis potenter aprens, pacem cum Muy sclavo illorum principe firmavit« (izdanje: E. Pastorello 1938, str. 150, redak 12-16).

29 D. Farlati 1765, str. 49-55.

si u povijesnu znanost podatak iz Ivanova ljetopisa. On smješta događaj na otok Cres, u duboku uvalu Martinšćicu, na zapadnoj strani otoka: »Ladislav's Nachfolger Moislav, mit welchem der venetianische Doge Peter Tradonicus zu San Martino auf Cherso 839 einen Friedensvertrag schloss«. ³⁰ Ivan Krstitelj Tkalčić (Zagreb, 4. svibnja 1840. - Zagreb, 11. svibnja 1905.) godine 1861. piše djelo o općoj hrvatskoj povijesti i nabraja dva događaja koja nemaju potvrdu u izvorima: »Za vrijeme hrvatskoga kneza Mojslava, koji kao samostalni veliki župan obnovi mir god. 836 s Petrom Tradonikom, duždom mljetačkim, za njegovo dakle vrijeme umoli samostalnu Hrvatsku rimsku stolicu, da bi joj podielila vlastitoga biskupa, da uzmogne tim laglje urediti crkvene poslove u svojoj novoj kršćanskoj državi«. ³¹ Prvu i do sada jedinu zbirku izvora za hrvatsku povijest u kojoj su isprave, odluke crkvenih sabora i pripovjedni izvori, sastavio je i tiskom dovršio godine 1877. Franjo Rački (Fužine, 25. studenoga 1828. - Zagreb, 13. veljače 1894.). U nju je uvrstio i dijelove iz Ivanova ljetopisa. ³² U ovom je kratkom dijelu izvora napisao četiri bilješke na latinskom. U prvoj određuje godinu 839. kao vrijeme događaja. U drugoj naglašava da latinska riječ Sclavenia znači Hrvatska. U trećoj objašnjava mjesto događaja: »Situs loci ignotus, sed omnino in Croatia ad mare iacebat. Quum Petrus e loco s. Martini ad Narentanas insulas navigaret, eundem ad borealem insularum plagam situm fuisse, patet«. ³³ U četvrtoj bilješki, uz vladarevo ime, piše da je on »Mislauus«, koji je vladao prije Trpimira, spomenut u ispravi iz godine 852. Rački je naučio prikupiti, proučiti i pripremiti znanstveno izdanje pripovjednih izvora do šesnaestoga stoljeća, pa je napisao uvod u prvi dio toga djela i pročitao ga 22. lipnja 1878. u Akademiji. Tiskao ga je godine 1880., a u njemu je o đakonu Ivanu kratko raspravio, naznačio

Ivanov spomen u ispravi od 16. studenoga 1002., a o vremenu nastanka ljetopisa napisao: »Sastavljen bi pako odmah poslije god. 1009.«. ³⁴ Tadija Smičiklas (Reštovo, 1. listopada 1843. - Zagreb, 8. lipnja 1914.) je odlučio pisati opći pregled hrvatske povijesti na temelju izvora, pa je godine 1882. o promatranom događaju napisao: »U ratu s Venecijom ostavi iza sebe Hrvatsku Ladislav svomu nasljedniku Mojslavu oko god. 838 (...) Bolja međutim bila prilika i Hrvatima i Mletčanima, da se izmire, nego li da ratuju. To uvidi Petar Tradenik i učini mir s banom Mojslavom i njegovim drugom neretvanskim županom ili banom Družakom.«. ³⁵ Vjekoslav Klaić (Garčin, 28. srpnja 1849. - Zagreb, 1. srpnja 1928.) godine 1888. tiska svoje zemljovide s povijesnim podatcima. Na drugom zemljovidu (Hrvatska i Srbija za kralja Tomislava god. 925.) i na trećem zemljovidu (Hrvatska za Petra Kriesimira god. 1069.) ucrtane su uz mjesto Sumartin na otoku Braču riječi: »Curtis S. Martini«. ³⁶ Stjepan Zlatović (Šibenik, 10. listopada 1831. - Šibenik, 11. ožujka 1891.) piše o mjestima u hrvatskoj povijesti ranoga srednjega vijeka, pa tako nabraja i prostor oko crkve svetoga Martina u Podstrani i podatak mletačkoga kroničara Ivana iz godine 839. koji govori o Mojslavu. Zlatović preporuča: »Zato bi dobro bilo, da se pomnjom izpita rečena zlamenita crkvice i njezina okolica. S toga mjesta je mletački dužd najbolje mogao 'pertransire' 'ad Narrentanas insulas'«. ³⁷ Možda je Klaić sam, bez utjecaja Zlatovićeva prijedloga, odustao od svoga zaključka iz godine 1888., jer u prvom svesku općega pregleda hrvatske povijesti, što ga je dovršio 1. studenoga 1898., a tiskan je u godini 1899., ne spominje gdje je mjesto iz Ivanova ljetopisa, nego piše: »Bijelo-hrvatskoga kneza Vladislava naslijedio je Mojslav ili Mislav (835. - 850.) (...) god. 839. mletački dužd Petar Tradonik s brodovljem udario na hrvatsko primorje (...) No došav do ne-

30 E. Dümmler 1856, str. 393.

31 I. K. Tkalčić 1861, str. 16-17.

32 F. Rački 1877, str. 335-336, br. 174, 4, (A. 839).

33 Smještaj mjesta je nepoznat, ali je sigurno u Hrvatskoj, na moru. Jer je Petar iz mjesta svetoga Martina plovio k otocima Neretljana, mjesto je očito smješteno na sjevernoj strani otokâ.

34 F. Rački 1880, str. 189-190.

35 T. Smičiklas 1882, str. 180.

36 V. Klaić 1888.

37 S. Zlatović 1896, str. 218, bilj. 1.

koga primorskoga dvorca, po imenu sv. Martin (sancti Martini curtis), okani se borbe i utanači s knezom Mojslavom mir.«.³⁸ Ferdo Šišić (Vinkovci, 9. ožujka 1869. – Zagreb, 21. siječnja 1940.) nekoliko puta različito piše o mjestu događaja iz Ivanova ljetopisa. Godine 1903. sastavlja kratak pregled mjesta boravka vladara, koji sadrži samo godinu, latinsko ime mjesta, ime i čast vladara i naznaku izvora. On nabraja: 839., Curtis sancti Martini, Mislav, knez dalmatinskih Hrvata. U bilješci pokazuje svoje zaključke o mjestu: »Ne može se još odrediti gdje je bio taj dvorac, to je svakako Klaić pogriješio, kad to mjesto identifikuje s današnjim sv. Martinom na Braču.«.³⁹ Godine je 1906. Šišić odredio mjesto događaja i to pokazao u svom općem pregledu hrvatske povijesti sastavljenom bez znanstvene opreme: »Konačno se digne dužd Petar Tradoniko s brodovljem, te izbjegavajući sukobu uglavi najprije u poljičkom sv. Martinu trajan mir s hrvatskim knezom Mislavom, a onda otplovi na neretljanske otoke, gdje je vladao knez Družak, i sklopi takodjer s njim mir (839.).«.⁴⁰ Šišić je u srpnju 1917. završio svoj opći pregled hrvatske povijesti ranoga srednjega vijeka, sastavljen uz znanstvenu opremu, pisan njemački i tiskan u godini 1917. U njemu je opširnije protumačio događaj i ponovio svoj zaključak iz godine 1906. U bilješci je još jednom potvrdio svoj zaključak, dodao još jedan podatak i odbacio dva zaključka trojice prijašnjih proučavatelja.⁴¹ Šišić je u listopadu 1920. dovršio drugo izdanje svoga općega pregleda hrvatske povijesti, različito od prvoga izdanja koje je bilo dovršeno u kolovozu 1916., pa je u bilješci naglasio svoj novi zaključak o mjestu iz Ivanova ljetopisa: »Nije nemoguće da je na ovom mjestu tekst mletačkog kroniste djakona Ivana došao do nas iskvaren krivnjom prepisivača i da je nekoć u originalu stajalo mjesto današnjega 'sancti Martini curtis' - a to je po svoj prilici poljički sv. Martin - 'sanctae Marthae curtis', a to bi bili Biaći, tadanja

hrvatska prijestolnica. Kako je poznato, originalni rukopis djakona Ivana nije se sačuvao, nego prijepis iz XI st. (Cod. Vat. Urb. 440)«.⁴² Kad je godine 1925. tiskao hrvatski pisano svoje djelo iz godine 1917., ponovio je sve što je nekad bilo njemački pisano, pa donosim hrvatski navod: »da je bilo borbe između Mislavljevih podanika i dužddevih, nema sumnje. Zbog toga odluči se dužd Petar Tradenik na vojnu, da prisili Hrvate i Neretljane na mir. Ne znamo da li je tada došlo i do kakova krvava sukoba, samo je sigurno, da je dužd u današnjem poljičkom Sv. Martinu, niže Splita, gdje je knez Mislav također imao dvorac (curtis), utanačio s njime 839. trajan mir pod inače nepoznatim nam uvjetima [bilješka 22: Poljički Sv. Martin spominje se i u ispravi Petra Črne od 1080. Da se samo ondje može tražiti 'locus qui vocatur sancti Martini curtis' Ivana djakona, pokazuje ono njegovo dalje kazivanje, da je dužd odavle prebrodio do neretljanskih otoka (deinde pertransiens ad Narrantanas insulas), a to ne može da bude ni Sumartin na Braču (Klaić), jer je Brač bio neretljansko ostrvo, ni Sv. Martin na Cresu (Kretschmayr i Dümmler), jer pored toga, što je tada Cres s Lošinjem (Osor) bio vizantijski, suviše je i udaljen na sjever.]]«.⁴³ Iako je Šišićev razlog odbijanja Cresa, bio veoma valjan i strogo pokazan, novi predlagatelji nisu prestali predlagati udaljena mjesta. Ivo Protić (Blato, 28. ožujka 1921. - Dubrovnik, 25. ožujka 2008.; župnik u Blatu od srpnja 1956. do 5. rujna 1995.) u opširnoj povijesti župe, prvi put tiskanoj 1976., postavio je pitanje i o davnoj prošlosti crkve svetoga Martina na sjevernoj strani Korčule, oko dva kilometra sjeveroistočno od Blata, pa je tu crkvu predložio kao mjesto iz Ivanova ljetopisa: »Nije li to možda ovaj sv. Martin ispred kojega se pruža Krtinja? I danas je nejasno odakle taj toponim. A ne dolazi li on od kurtis (...) I tvrđava Kraljevac nije li možda bila tvrđava kneza Mislava, a čitav otok u IX st. u sklopu Bijele Hrvatske?«.⁴⁴ Čudan je to prijedlog, jer je otočanin morao zapaziti u

38 V. Klaić 1899, str. 50-51.

39 F. Šišić 1903, str. 44, bilj. 1.

40 F. Šišić 1906, str. 42-43.

41 F. Šišić 1917, str. 76-77; vidi hrvatski navod iz godine 1925.

42 F. Šišić 1920, str. 81, bilj. 1.

43 F. Šišić 1925, str. 327 i 328, bilj. 22.

44 I. Protić 1976, str. 32.

opisanom događaju pomorski pohod na obalu i sklapanje mira na obali, a predložena je crkva daleko od mora. Ante Šonje (Novalja, 10. svibnja 1917. - Novalja, 5. veljače 1981.) godine 1980. predlaže Rt Lun na Pagu i crkvu svetoga Martina kao mjesto događaja iz Ivanova ljetopisa, a ostatke zidova u lučici Tovarnelama kao dokaz gdje se prostirao »curtis«.⁴⁵

U propitkivanju o vrijednosti zaključka o svetom Martinu u Podstrani kao mjestu događaja iz Ivanova ljetopisa, valja pitati je li poznata druga nazočnost hrvatskoga vladara u tom prostoru prije i poslije godine 839. Opravdano je postaviti takvo pitanje, jer u tom ranom razdoblju vladari ostavljaju trag svoga vladanja na nekoliko mjesta. To su (od zapada na istok) u trogirskom prostoru grad Trogir i Bijaći,⁴⁶ a u solinskom prostoru Putalj (ovim imenom označavam širi prostor), Vranjic, Solin i Klis.⁴⁷ U tragove ne ubrajam vladalačke postupke u gradu Splitu, donošenje darovnica Splitskoj nadbiskupiji i sudjelovanje u njezinim saborima, jer sve to ne dokazuje vladarevo pravo na njegovo postupanje u gradskom prostoru. Istočno od Klisa i južno od Vranjica nema spomena prostora u kojem bi bio sačuvan trag hrvatskoga vladara. U izvorima zabilježeni postupci u prostoru istočno od Splita, od Žrnovnice do Omiša na obali i u Tugarima (ovim imenom označavam širi prostor) na podnožju Mosora, djelo su Splićana.⁴⁸ Stoga je opravdano usmjeriti zaključak o mjestu događaja iz Ivanova ljetopisa od crkve svetoga Martina u Podstrani na crkvu svetoga Martina u Vranjicu. Razlog je veoma jednostavan. Podstrana nije u vladarskom prostoru, a Vranjic jest u vladarskom prostoru.

Zaključak je o Vranjicu bio vrijedan proučavanja, jer nitko do sada nije promotrio takvu mogućnost.

Vranjic u hrvatskom ranom dobu ima samo jednu ispravu. U stoljećima znanstvenoga proučavanja ona je bila s različitih razloga prijeporna. Ivan Lučić ju je dobro poznavao i sam prepisao njezin jedini izvornik. Nije ju smatrao vrijednom navođenja u potpunosti, kao što je navodio druge isprave, ali je nije zanemario ili označio kao krivotvorinu.⁴⁹ Rački ovu ispravu nije uvrstio u svoju zbirku, iako je Ivan Krstitelj Tkalčić nju nabrojio u svom izvješću o proučavanju arhiva u Dalmaciji,⁵⁰ a podnio ga je Akademiji 15. ožujka 1876., dok je Rački još tiskao svoje djelo. Tako je isprava kao cjelina bila dugo zaboravljena. Frane Bulić je godine 1913. spomenuo Lučićevo pisanje o ispravi, u njegovu djelu i u jednom njegovu pismu, ali nije pošao tražiti ispravu.⁵¹ Stjepan Antoljak piše godine 1972. kako je on u kolovozu 1961. vidio tu ispravu u splitskom Kaptolskom arhivu i o njoj napisao djelo Neobjelodanjena isprava hrvatskog kralja Krešimira I. Dao ga je u tisak Akademijinu Odjelu za društvene nauke, ali ga je odbio Marko Kostrenčić, koji je tu ispravu ocijenio krivotvorenom.⁵² Jakov Stipišić je 25. listopada 1966. na znanstvenom skupu u Trogiru govorio o toj ispravi, a njegovo je djelo bilo tiskano poslije tri godine.⁵³ U međuvremenu, godine 1967., isprava je tiskana u zbirci izvora koju su priredili Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović.⁵⁴ Godine 1972. ispravu tiska Antoljak,⁵⁵ a godine 1974. Nada Klaić, koja ju je ocijenila krivotvorenom.⁵⁶ Stipišić godine 1983. tiska svoje tumačenje jednoga pojma u toj ispravi.⁵⁷ Duško Kečkemet je godine

45 A. Šonje 1980, str. 169-172.

46 M. Ivanišević <1981>.

47 M. Ivanišević 1992; M. Ivanišević <1994>.

48 O postupku splitskoga nadbiskupa: J. Marušić 1974, str. 100-101. O postupku Petra Črnina: J. Marušić 1992.

49 I. Lučić 1666, str. 89: »Spatatense quoque Territorium parvo spatio protensum fuisse constat, cum Insulam, sive Peninsulam ab Archidiacono Vraniam dictam, citra flumen Salonae existentem, in Croatico solo positam, et Duranam vocatum ex Privilegio Cresimiri [c] constat, ideò arctos, et incertos terminos Spalatensis Territorii Regum Croatorum tempore fuisse dicendum est.«; bilješka [c]: »Archiv. Archiep. Spalat.«.

50 I. K. Tkalčić 1876, str. 173-174: »U sedmom svesku (...) Od lista 80-247 dolaze izvodci iz splitskoga arkiva i to: dva priepisa, jedan listine Kriesimirove (g. 950)«.

51 F. Bulić 1913, str. 30, bilj. 2; str. 35, bilj. 1.

52 S. Antoljak 1971-1972, str. 41, bilj. 1. Promatrajući taj događaj s današnjega vremenskog odmaka, iako znam koliko je dalekosežan bio Kostrenčićev utjecaj, čudno mi je što Antoljak nije odmah poslije 1962. našao za tiskanje svoga rada časopis o kojem Kostrenčić nije odlučivao, ta bio je na Sveučilištu u Skopju i Prištini, pa je tamo imao utjecaj, iako se on vjerojatno osjećao kao hrvatski prognanik u tim sredinama.

53 J. Stipišić 1969, str. 75-96; isprava na str. 92-96.

54 J. Stipišić - M. Šamšalović 1967, str. 39-43, br. 28.

55 S. Antoljak 1971-1972, str. 58-69.

56 N. Klaić 1974, str. 207-226; isprava na str. 214-216.

57 J. Stipišić <1983>, str. 1-7.

1984. ispravu uvrstio u svoj pregled povijesti Vranjica, ali na njoj ne temelji važnije zaključke.⁵⁸ Prenosim latinski izvornik isprave kako sam ga tiskao godine 1992., a iz toga je izdanja i hrvatski prijevod Mirjane Matijević-Sokol.⁵⁹

*In nomine sante et indiuidue trinitatis. Anno domi-
 nice incarnationis DCCCCL indictione XIIa. Ego Cresimirus,
 dei gratia Croathorum atque Dalmatinorum rex, uicesimo
 quarto regni mei anno residens in paterno Christi munere
 solio cepi equanimiter circa meos fideles donationis gra-
 tia esse sollicitus, dignum ducens, quod nullus externus
 fieret a nostra donatione; denique immitans illud domini
 dictum, qui orans ad patrem dicebat: »Pater, volo, ut ubi
 ego sum, ibi sit et minister meus«, suosque fideles pre-
 nuntians inquit: »Iam non dicam vos servos, sed amicos
 meos«. Igitur plurimos nostre regalis potentie fideles ac
 viros sua celsitudo sibi eligit fidelissimos amicos, videli-
 cet Priudrug, Drasigna, Velcona, Priuona, Pauliço, Tor-
 doso, Drugona, Racche, Grubinna, Ciba, qui per omnia et
 in omnibus a suis cunabulis deuotissime ac fidelissime
 suis gestis approbant esse fideles. Itaque hos, quos eligi
 et cognoui in sue amicitie offitio, eosdem malui suis be-
 nedictionibus pre ceteris esse gloriosos, quatinus nullus
 si sit fide trepidus in nostrorum seruitio successorum. Et
 quidem dictum est secundum euangelium Christi: »Ope-
 rarius dignus est mercede sua«. Ideoque dignus digna
 reconpensare uolumus munera, ne et cum subtrahen-
 tibus mercedem a iustitia arguamur iudice precipiente
 in lege »ne opus mercenarii quoque moretur apud ipsos
 usque maneat«. Qua pro his nominatis uiris nostra rega-
 li auctoritate concedimus habere ac possidere perpetuo,
 que olim regalis erat insula, que vocatur Durana. Item
 concedimus et donamus agrum in Salona iuxta theatrum
 et alium in loco, qui vocatur Potmerie. Si quis uero filios
 aut nepotum vel omnium successorum nostrorum hanc
 nostram donationem predictis uiris uel heredibus eorum
 subripere conatus fuerit, careat nostra benedictione et
 hereditario suo honore, iram sui factoris incurrat ac per-
 petua maliditione atque CCCXVIII sanctorum patrum
 dampnatione multentur et cum Iuda Schariothe in in-*

*ferno remuneretur. Acta sunt hec in castro, quod vocatur
 Tignino his palam testibus: bano Osrigna, Belemir iup-
 pano, Coacça et fratre eius Martino, iuppano Millicçαιο,
 iuppano Dragomiro et Grubinna, ricçar, abbas Donatus,
 testis et Johannes, capellanus. Gregorius, potiuph hu-
 ius rei introductor fuit. Ego Prestantius, episcopus Bel-
 gradensis, iussu domini mei regis ad memoriam poste-
 rorum hanc donationis cartulam scripsi et testis sum.*

*Nos quidem prenominati nouem uiri, quos regia
 maiestas talia donatione dictauit, deum habentes pre
 oculis in eodem loco donationis, qui dicitur Durana,
 quandam ecclesiam ad honorem santi Martini et sancti
 Stephani pape nec non et beate Marie semper virginis,
 quorum patrocini ipsa ecclesia in ipso loco exultat, nos-
 tro bono a deo nobis temporaliter collato fabricauimus
 concedenter. Volentes igitur hanc ipsam ecclesiam bo-
 nis nostris edoctare terras, quas presens pagina scrip-
 to declarat, propriis bonis ementes duximus fine debito
 memorandas: In primis est petia una terre in saline iuxta
 terram santi Bartolomei de Tinnino ex parte occidentis
 supra mare in ualle, ubi sunt gomiliçe; et in eodem loco
 alia petia terre super aquam de saline inter duas sten-
 iccha; et alia ibidem petia terre usque ad caput ex parte
 orientis de Stiniccha. Et petia una de terra in loco, ubi
 dicitur Constaco, usque ad conductum de aqua de Sa-
 lona, que est magna terra. Et petia una de terra super
 flumen inter terram sancti Bartholomei et terram, que
 est regalis, et super eam sunt due ripe. Item petia una
 de terra in ciuitate Salone subtus portam, que dici-tur
 Mercha, cum omnibus gomilicis, que sunt apud se. Et
 quedam alia terra in ciuitate Salone, que est iuxta terram
 de Premiçço, et usque ad arenam et usque ad uiam, que
 est in parte maris, et ibidem sunt due petie orti, in quibus
 sunt muri. Item petia una de terra in loco, qui dicitur Bela,
 et est murus in ea. Et petia una de terra Belaurata iuxta
 terram Caxile. Item petia una de terra in ciuitate Salone in
 loco, qui dicitur Sestrulle, sub muro. Et petia una de terra
 super scolas sancti Domni, ubi sunt arce mortuorum et
 usque ad Porod. Item petia vna de terra in loco, qui dici-
 tur Vlicine, ubi sunt muri. Et petia una de terra super te-
 rram sancti Gregorii, ubi dicitur Strasische. Et petia vna*

58 D. Kečkemet 1984, str. 49.

59 M. Ivanišević 1992, str. 49 (tumač); str. 74 i 76 i 78 (latinski i hrvatski prijevod); str. 77 (fotografija); br. 6.

de terra iuxta terram sancti Gregorii ex parte maris cum Steniça in Labrangna magna. Et ibidem petia una de terra iuxta terram santi Gregorii ex parte occidentis, ubi est murus magnus, petia una de terra ibidem in Labrangna subtus Stenicça, ubi est lapis cauata manibus hominum; et alie tres petie terre subtus castrum Clixe in loco, qui dicitur Perstriph; que terre fuerunt Tollisce leprosi, ubi dicitur Oreschie. Item alia terra inferius sancte Tecele, ubi dicitur supra viam, quam terram dedit Cercha, frater Uulcothe. Et alia terra iuxta Suqui mostoh. Vnde ad confirmationem istorum uerborum suprascriptorum quendam lapidem iuxta altare in dextro cornu posuimus in novem partibus proportionaliter incisum, quod in posterum nostrorum memoria recordaretur. Tali quidem uolumus annathemate permultari omnes illos, qui contra hec uoluerint obuiare, ut superius legitur esse scriptum.⁶⁰

U ime svetoga i nedjeljivoga Trojstva. Godine Gospodnjega utjelovljenja devetstotina i pedesete, indikcije dvanaeste. Ja, Krešimir, milošću Božjom kralj Hrvata i Dalmatinaca, sjedeći na očinskom tronu Kristovim darom u dvadeset i četvrtoj godini svoga kraljevanja, započeo sam se dragovoljno brinuti za svoje vjerne radi darova, držeći dostojnim da nitko ne bude izuzet od naše nagrade; najposlije slijedeći ono rečeno od Gospodina koji je moleći Oca govorio: »Oče, želim da gdje sam ja ondje bude i moj sluga«, a javljajući se svojim vjernima kaže: »Neću vas nazvati slugama nego svojim prijateljima«. Stoga je njegova visost izabrala sebi mnoge vjerne naše kraljevske vlasti i muževe najvjernije prijatelje, to jest Prividruža, Dražinju, Velkona, Privonu, Pavlicu, Tordoza, Drugonju, Raču, Grubinju i Cibu, koji kroz sve i u svemu od svoje kolijevke najpobožnije i najvjernije svojim djelima dokazuju da su odani. I tako sam htio da ovi, koje sam izabrao i spoznao u iskazivanju njihove ljubavi, budu po svojim nagradama slavni od ostalih, da se nitko ne bi krzmao u vjernosti i služenju našim nasljednicima. I pak rečeno je prema Evanđelju Kristovom: »Radnik je dostojan svoje plaće«. I zato želimo da dostojan dostojne darove dobije i da se ne bismo očitovali gorim s onima koji uskraćuju nagradu po pravdi jer sudac po

zakonu nalaže »da se nagrada nadničara ne zadržava kod istih do jutra«. Ovim imenovanim muževima našim kraljevskim dostojanstvom dajemo da imaju i posjeduju zauvijek ono što je nekoć bio kraljevski otok koji se naziva Vranjic. Isto tako dajemo i darujemo polje u Solinu uz teatar i drugo na mjestu koje se zove Podmirje. Ako bi pak netko od naših sinova, unuka ili bilo kojih naših nasljednika pokušao ovo naše darovanje oteti rečenim muževima ili njihovim nasljednicima, neka ostane bez našega blagoslova i svoje nasljedne časti, neka naleti na srdžbu svoga Tvorca i neka bude kažnjen vječnim prokletstvom i osudom tri stotine i devetnaest otaca i neka se nagradi paklom skupa s Judom Iškariotskim. Sve je ovo učinjeno u kastrumu koji se zove Knin, a pred ovim svjedocima: banom Ozrinjom, županom Velimiro, Koačom i njegovim bratom Martinom, županom Miličajem, županom Dragomirom i rizarom Grubinjom, opatom Donatom i kapelanom Ivanom. Grgur, podžupan bio je pristav u samoj stvari. Ja, Prestancije, biskup biogradski, po nalogu svoga kralja napisao sam ovu ispravu o darovanju za spomen potomcima i svjedok sam.

Nas, naime, devet naprijed spomenutih muževa, koje je u takvoj darovnici spomenula kraljevska visost, a imajući pred očima Boga na mjestu darovanja, a to se mjesto zove Vranjic, sagradili smo, dolično našim novcem što nam ga Bog dade s vremenom sakupiti, crkvu na čast svetoga Martina, svetoga Stjepana pape kao i Blažene Marije vazda Djevice, pod čijim se okriljem na istom mjestu sama crkva uznosi. Želeći stoga ovu samu crkvu obdariti našim dobrima, držimo da zemlje koje su kupljene vlastitim novcem, a koje ova isprava navodi u popisu, trebaju biti navedene u pripadajućim granicama: Najprije je jedan komad zemlje u solani uz zemlju Svetoga Bartolomeja iz Knina sa zapadne strane uz more u uvali gdje su gomilice; na istom mjestu je drugi komad zemlje iznad vode od solane između dvije Stinice; i na istom je mjestu još komad zemlje sve do vrha sa istočne strane od Stinica. I jedan je komad zemlje na mjestu koje se zove Konstak sve do salonitanskoga vodovoda, i to je veliki komad zemlje. Jedan je komad zemlje iznad rijeke između zemlje Svetoga Bartolomeja i kraljevske zemlje,

60 Split, Nadbiskupski arhiv, Kaptolski arhiv, KAS 668,10 (pergamena, 570×525 mm, prijepis 29. lipnja 1397.), isprava je sačuvana još i u rukopisu: Split, Nadbiskupski arhiv, Kaptolski arhiv, KAS 536, list 140r-142r: prijepis Ivana Lučića.

a iznad nje su dvije stijene. Isto tako jedan komad zemlje u gradu Solinu ispod vrata koja se zovu Merka i sa svim gomilama kamenja koje su uz njih. I, pak, jedan drugi dio zemlje u gradu Solinu koji je uz Premižinu zemlju i sve do arene i do puta koji je na morskoj strani, a ondje su dva dijela vrta u kojima su zidovi. Isto tako jedan komad zemlje na mjestu koje se zove Bela i na njoj je zidina. I komad zemlje Belavrata uz Kazilinu zemlju. Isto tako jedan komad zemlje u gradu Solinu na mjestu koje se zove Sestrul, a nalazi se pod bedemom. I komad zemlje uz svetište Svetoga Dujma gdje su grobnice i sve do Poroda. Isto tako jedan komad zemlje na mjestu koje se zove Vlačine, a gdje su zidine. I jedan komad zemlje uz zemlju Svetoga Grgura koja se zove Stražišće. I jedan dio zemlje uz zemlju Svetoga Grgura sa morske strane sa Stinicom u Velikoj Labranji. I na istom mjestu komad zemlje uz zemlju Svetoga Grgura sa zapadne strane gdje je velika zidina. I dio zemlje na istom mjestu u Labranji podno Stinice gdje je stijena izdubljena ljudskim rukama, kao i druga tri dijela zemlje ispod utvrde Klis na mjestu koje se zove Perstrip, a te su zemlje bile gubavca Toliše i zovu se Orešje. Isto tako komad zemlje ispod Svete Tekle što se zove Iznad puta, a tu je zemlju darovao Krča, Vukotin brat. I još jedna zemlja uz Suhi most. I zato smo postavili uz oltar u desnom kutu jedan kamen podijeljen na devet jednakih dijelova za potvrdu naprijed iznesenih riječi da ubuduće postoji uspomena na nas. I hoćemo da se kazne prokletstvom takvim svi oni koji bi se htjeli protiviti ovom što je gore zapisano.

Godine 1992. napisao sam tumačenje o vremenskoj odrednici ove isprave, a svoj zaključak nisam promijenio, pa ga ponavljam, sada uz stilske poboljšice. »Vremenska je oznaka sastavljena od godine (950), indikcije (12) i broja godina vladanja (24), pa bi to bilo dostatno za točno određivanje kad bi sve bilo usklađeno. Kad se prihvati godina kao točna, tada nije točna indikcija (točna bi bila osma), a kad se prihvati indikcija kao točna, tada bi najbliže godine bile 954. i 969. Ova posljednja dobro bi pristala dvadeset i četvrtj godini vladanja, ako

ostane nepromijenjena godina 945. kao početak vladanja Mihaela Krešimira i ako pri tom Miroslav (945. – 949.) bude samo prisvajatelj vlasti u vremenu koje kralj broji u svoje godine. Godina 950. mijenja najprije indikciju, a ako dvadeset i četvrta godina Krešimirova vladanja ostaje ista, tada valja mijenjati vladarski redosljed i godine njihova vladanja. Svaki od dosadašnjih izdavača, koji ispravu ne odbacuje, prihvatio je po jednu pruženu mogućnost. Stipišić je skloniji godini 969. i starom redosljedu vladanja.⁶¹ Antoljaku je uporište godina 950. i mogućnost mijenjanja vladalačkog reda, loze i još mnogočega u našoj povijesti i u općoj povijesti, u odnosu na Konstantina Porfirogeneta.⁶² Zasigurano nije uputno graditi novu povijest na jednoj godini, podložnoj pogrešnom prijepisu kao što može biti pogrešno prepisana svaka od druge dvije skupine brojaka. Svaka takva gradnja daje samo jednu stranu, pa se otuda gledana pričinja sigurnom, a kad se okrenete drugim stranama, sve postaje nesigurno«. Napisao sam i tumačenje o broju sudionika u darovanju, uz imena *Drugona*, *Racche*, pa i njega ponavljam. »U rukopisu su ova imena rastavljena točkom, a poznata je nestalnost i neujednačenost službe srednjovjekovne interpunkcije. Stoga su oba izdavača, koja ispravu ne odbacuju, imena odijelila zarezom, pa je tako učinjeno i sada. Time je u vladarevoj darovnici nabrojeno deset imena darovanika, a u zapisu njihova dara oni sebe broje brojem devet. Dva su objašnjenja: ili jedan darovanik nije poslije bio darovatelj ili je vladar obdario također devetoricu, samo što to po našem pravopisu ne spoznajemo. Svako je ime u nominativu, samo je *Racche* moguće spoznati kao genitiv, ako ga ne odvojimo zarezom od *Drugona*. Ako ne stavimo zarez, bio bi stvoren deveti: *Drugona*, sin *Racche*; *Drugona* Rakin. Tu je mogućnost naglasio Stipišić,⁶³ a Antoljak ju nije odbacio«.

Ova isprava dokazuje vladarsko imanje na otoku Vranjicu i postojanje crkve s trima naslovnici. Ako je nekom proučavatelju sporna ova isprava, pa tako i vladarsko imanje na otoku, davni nastanak crkve s ovim naslovnici ne smije biti sporan. Takva crkva

61 J. Stipišić 1969, str. 81.

62 S. Antoljak 1971-1972, str. 61.

63 J. Stipišić 1969, str. 85.

može nastati prije obaju darovanja koje opisuje isprava, pa tako može nastati i prije godine 839., kad je nastao događaj iz Ivanova ljetopisa, koji ja smještam na ovaj otok. Redom nabrojavanja naslovnika u ispravi, kratko ću naznačiti njihovu važnost u početku širenja kršćanske vjere u hrvatskom narodu. U Martinovu je životu isprepletano nekoliko sadržaja koji potiču različite vrste vjerničkoga štovanja. On je rođen u poganstvu, u vojničkoj obitelji (Szombathely, godine 316. ili 317.), a otac ga je u mladosti odveo iz Panonije u sjevernu Italiju (Pavia). Najprije je rimski vojnik (Amiens), a potom u vojsci krštenik (Worms, 336.), živi u osami (otočić Gallinara ispred Albenge, 356. - 360.), prima svećenički red (Poitiers, 361.), utemeljitelj je zajednice isposnika (Ligugé, 361.) i zajednice vjerovjesnika (Marmoutier, nedugo poslije 371.). Biskup je (Tours, 4. srpnja 371. ili 372.) koji progona arijansko krivovjere i ruši poganske hramove i kipove, a zaštićuje siromahe. Umro je na glasu svetosti (Candes-Saint-Martin, 8. studenoga 397.), gradovi Poitiers i Tours bore se za njegove moći i konačno ih otima Tours u kojem je pokopan 11. studenoga, na dan koji će ubuduće biti njegov blagdan. Iz toga grada počinje širenje svečeva štovanja po svim prostorima gdje franački svećenici propovijedaju kršćanstvo i u crkvene zajednice primaju nove krštenike. Stjepan, prvi papa toga imena, Rimljanin, upravljao je Crkvom od 12. svibnja 254. do 2. kolovoza 257. Izvori spominju njegova nastojanja u učvršćenju prvenstva Rima među Crkvama. To je bilo očito u postupku s onima koji su godine 250. poslušali odredbu cara Decija⁶⁴ i prinijeli žrtvu bogovima, pa su bili udaljeni iz zajednice i umirali bez pomirenja ili su bili svrgnuti s biskupske časti. Papa je takve primao opet u zajednicu, a afrička Crkva ih nije primala. Papa je ustrajao i u postupku rimske Crkve koja je priznavala krštenje u heretičkoj zajednici, nasuprot postupku u maloazijskim i afričkim Crkvama gdje su takve vjernike ponovno krstili kad su iz heretičke zajednice dolazili u pravovjere.⁶⁵

Liber Pontificalis spominje papinu odredbu o nošenju bogoslužnoga ruha samo u crkvi.⁶⁶ Nije mučenik, iako je tako štovan na dan 2. kolovoza. Njegovo je tijelo najprije ukopano u Kalistove katakombe, a moći su 17. kolovoza 761. prenesene u crkvu San Silvestro in Capite. Na našoj je obali njegovo štovanje sačuvano u hvarskoj biskupiji: u Starom Gradu (poslije preneseno u Hvar) i Visu. Sve bi to moglo svjedočiti o ranom širenju štovanja, još u doba krštenja, a možda je bilo potaknuto i prijenosom moćiju u godini 761. Štovanje Bogorodice u antičkoj Saloni nema sigurnu potvrdu, jer nije nađen niti jedan dio natpisa ili kipa koji bi to štovanje zajamčio, a spomen u bogoslužnom čitanju o svetom Dujmu nije dovoljno pouzdan, iako pokazuje trag nekoga davnoga izvora.⁶⁷ Bogorodica je spomenuta u činu pretvaranja Dioklecijanova mauzoleja u crkvu, a vremenska je odrednica toga događaja dosta široka, pa može dosegnuti i u doba kad je Palača bila naseljena sve brojnijim kršćanima koji su imali biskupsko središte u Saloni. Bogorodičina je crkva u hrvatskom Solinu na Otoku, jer to potvrđuje dugotrajna predaja, sve do splitskoga arhiđakona Tome. Doba gradnje te crkve može biti starije od smrti kraljice Helene, koja je zajamčena njezinim nadgrobniim natpisom. Ako crkva nije starija, tada je građena nedugo prije ili nedugo poslije 8. listopada 976., kad je kraljica umrla. Crkva može istodobno imati više naslovnika, a primjer je solinska kraljevska crkva na Otoku. Stoga je i Bogorodičin naslov crkve u Vranjicu vjerodostojan i jamči starinu crkve.

Ovim sam proučavanjem pokazao dokaze vladarskoga prava na Vranjic, nekada otok, a sada poluotok, u sigurnosti Solinskoga zaljeva, na dijelu plovnoga puta uz istočnu obalu Mora, gdje su brodovi bili potpuno zaštićeni. Reljefom na rimskom stupu zajamčeni su brodovi koji su godine 105. doveli cara Trajana u Salonu, kad je polazio u rat.⁶⁸ Opisom u Ivanovu ljetopisu i ovim tumačenjem zajamčeni su u tom zaljevu brodovi dužda Petra i kneza Mislava, kad su godine 839. tu okončali rat.

64 Budalia (Martinci), oko 200. – Abrittus (Razgrad), lipanj 251.; car od 249. Potvrda postupka žrtvovanja bogovima sačuvana je napisana grčki na papirusu, u vremenu od 25. lipnja do 24. srpnja 250., u mjestu Aleksandrov Otok blizu Faiyuma (Oxyrhyncus Papyri 58, broj 3929; tiskano 1991.).

65 K. Baus 1972, str. 387-392.

66 »Hic constituit, sacerdotes et levitas ut vestes sacratas in usu cottidiano non uti nisi in ecclesia« (izdanje: T. Mommsen 1898, str. 33, redak 11-12).

67 M. Ivanišević 2008, str. 136-137.

68 M. Ivanišević 2002, str. 30-35.

Literatura

- S. Antoljak 1971-1972 Stjepan Antoljak, *Značaj i važnost isprave kralja Krešimira I za hrvatsku povijest X stoljeća*, Radovi X, br. 10 (4), Zadar 1971-1972, 41-116.
- K. Baus 1972 Karl Baus, *Od praopćine do ranokršćanske velecrkve*, Zagreb 1972 (Velika povijest Crkve, I).
- L. A. Berto 1999 Luigi Andrea Berto (priredio), *Giovanni Diacono. Istorìa Veneticorum*, Bologna 1999, 1-278 (Fonti per la Storia dell'Italia medievale, Storici italiani dal Cinquecento al Millecinquecento ad uso delle scuole, 2).
- H. Bresslau 1900-1903 Harry Bresslau (priredio), *Diplomatum regum et imperatorum Germaniae tomus III*, Hannover 1900-1903 (Monumenta Germaniae Historica, Diplomata).
- F. Bulić 1913 Frane Bulić, *Notizie storiche sul villaggio Vranjic vicino Salona*, Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata 36, Split 1913, 24-37.
- E. Dümmler 1856 Ernst Dümmler, *Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien (549-928.)*, Sitzungsberichte der philosophisch-historische Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 20, Wien 1856, 353-430.
- D. Farlati 1765 Daniele Farlati, *Illyrici Sacri tomus tertius*, Venezia 1765.
- M. Ivanišević <1981> Milan Ivanišević, *Trogir u povijesnim izvorima od 438. do 1097. godine*, Mogućnosti XXVII /1980, br. 10-11, Split <1981>, 964-992.
- M. Ivanišević 1992 Milan Ivanišević, *Povijesni izvori*, Starohrvatski Solin, Split 1992, 31-87 (izložba Arheološkoga muzeja u Splitu, 2. listopada 1992-20. studenoga 1992).
- M. Ivanišević <1994> Milan Ivanišević, *Suverenitet hrvatskoga vladara u Solinu*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 85/1992, Split <1994>, 73-82.
- M. Ivanišević 2002 Milan Ivanišević, *Povijesni izvori*, Longae Salonae, I, Split 2002, 23-78, 80-86; fotografija: Longae Salonae, II, Split 2002, 38.
- M. Ivanišević 2003 Milan Ivanišević, *Crkve u srednjem i novom vijeku*, Sveti Kajo. Zbornik radova, Sveti Kajo 2003, 31-60.
- M. Ivanišević 2008 Milan Ivanišević, *Solinski prvomučenici u Marijinoj crkvi*, Marija XLVI, br. 4, Split 2008, 136-137.
- D. Kečkemet 1984 Duško Kečkemet, *Prošlost Vranjica*, Vranjic kroz vjekove, Split 1984, 11-146.
- N. Klaić 1972 Nada Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb 1972.

- N. Klaić 1974 Nada Klaić, *Tobožnji Krešimirov »Priuilegium de Durana«*, Zbornik Filozofskog fakulteta XII, br. 1, Spomenica Georgija Ostrogorskog, Beograd 1974, 207-226.
- V. Klaić 1888 Vjekoslav Klaić, *Atlas za hrvatsku povjestnicu*, Zagreb 1888.
- V. Klaić 1899 Vjekoslav Klaić, *Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća, I*, Zagreb 1899.
- S. Kovačić 1986 Slavko Kovačić, *Slučaj svećenika Ivana poslije neuspjele urote protiv kneza Domagoja*, Croatica Christiana Periodica 17, Zagreb 1986, 40-46.
- I. Lučić 1666 Ivan Lučić, *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amsterdam 1666.
- J. Marušić 1974 Juraj Marušić, *O poljičkim Tugarima u Trpimirovoj darovnici i Supetarskom kartularu*, Crkva u svijetu IX, br. 1, Split 1974, 97-103.
- J. Marušić 1992 Juraj Marušić, *Sumpetarski kartular i Poljička seljačka republika*, Split 1992.
- T. Mommsen 1898 Theodor Mommsen (priredio), *Libri Pontificalis pars prior*, Berlin 1898 (Monumenta Germaniae Historica, Gestorum Pontificum Romanorum tomus I).
- G. Monticolo 1890 Giovanni Monticolo (priredio), *Cronache veneziane antichissime, I*, Roma 1890, 57-171 (Fonti per la storia d'Italia, Scrittori, Secoli X-XI, 9).
- V. Omašić 1986 Vjeko Omašić, *Povijest Kaštela od početka do kraja XVIII stoljeća*, Split 1986.
- E. Pastorello 1938 Ester Pastorello (priredila), *Andreae Danduli Chronica per extensum descripta*, Bologna 1938 (Rerum Italicarum Scriptores, XII, 1; svezak 315 (2)).
- G. H. Pertz 1846 Georg Heinrich Pertz (priredio), *Iohannis diaconi Chronicon Venetum et Gradense*, Hannover 1846, 4-38 (Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum tomus VII).
- I. Protić 1976 Ivo Protić, *Župa Blato od IV do XX st.*, Blato 1976.
- F. Rački 1877 Franjo Rački (priredio), *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877 (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, VII).
- F. Rački 1880 Franjo Rački, »*Scriptores rerum chroaticarum«* pred XII. stoljećem, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 51, Zagreb 1880, 140-207.
- T. Sickel 1893 Theodor Sickel (priredio), *Diplomatum regum et imperatorum Germaniae tomi II. pars posterior*, Hannover 1893 (Monumenta Germaniae Historica, Diplomata).
- T. Smičiklas 1882 Tadija Smičiklas, *Poviest hrvatska, I*, Zagreb 1882.

- J. Stipišić 1969 Jakov Stipišić, *Tragom jedne bilješke Ivana Luciusa o jednoj hrvatskoj vladarskoj ispravi*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije 6, Zagreb 1969, 75-96.
- J. Stipišić <1983> Jakov Stipišić, *Hrvatski dvorski dignitar »risarius«*, Zbornik Zavoda za povijesne znanosti 12/1982, Zagreb <1983>, 1-7.
- J. Stipišić - M. Šamšalović 1967 Jakov Stipišić, Miljen Šamšalović (priredili), *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, I (743-1100)*, Zagreb 1967.
- F. Šišić 1903 Ferdo Šišić, *Itinerari vladoca hrvatskih i ugarsko-hrvatskih od najstarijih vremena do Bele IV*, Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva V, br. 1, Zagreb 1903, 42-53.
- F. Šišić 1906 Ferdo Šišić, *Hrvatska Povijest, I*, Zagreb 1906.
- F. Šišić 1917 Ferdo Šišić, *Geschichte der Kroaten, I*, Zagreb 1917.
- F. Šišić 1920 Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do 1. decembra 1918., I*, Zagreb 1920.
- F. Šišić 1925 Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925 (pretisak: Zagreb 1990).
- A. Šonje 1980 Ante Šonje, *O ubikaciji crkvice sv. Martina u kojoj je sklopljen mir između Hrvata i Mlečana*, Gunjačin zbornik, Zagreb 1980, 163-172.
- I. K. Tkalčić 1861 Ivan Krstitelj Tkalčić, *Hrvatska povjestnica*, Zagreb 1861.
- I. K. Tkalčić 1876 Ivan Krstitelj Tkalčić, *Izveštaj dopisujućega člana Ivana Tkalčića o arkivarskih iztraživanjih u Dalmaciji, predan u sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 15. ožujka 1876.*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 35, Zagreb 1876, 168-174.
- S. Zlatović 1896 Stjepan Zlatović, *Topografičke crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve*, Starohrvatska prosvjeta II, br. 4, Knin 1896, 217-224.

Summary

Milan Ivanišević

The Croatian Ruler's Island

Key words: Vranjic, Mislav or Mojslav (Croatian ruler), Pietro (Venetian dodge), John the Deacon, maritime war, intergovernmental peace

Researches based on the work of the Venetian chronicler, John the Deacon, *Chronicon Venetum* or *Istoria Veneticorum*, have been focused upon identifying the place where the peace following the maritime war between the Venetian dodge Pietro and the Croatian ruler Mislav was made in the year 839. John the Deacon wrote (lib. II, nr. 49; ed. L. A. Berto, 1999, p. 124): »Cui successit quidam nobilissimus, Petrus nomine, qui Iohannem suum filium consortem in honore habere voluit. Iste namque tercio sui ducatus anno Sclaveniam bellicosis navibus expugnaturum adivit. Sed ubi ad locum qui vocatur sancti Martini curtis perveniret, pacem cum illorum principe Muisclavo nomine firmavit.« It was suggested that the words »ad locum qui vocatur sancti Martini curtis« referred to the Vranjic peninsula (formerly an island), making a part of the town of Salona. The suggestion is reasoned by the historic sources confirming the rule of the Croatian ruler over the area from Trogir to Klis, therefore to include Vranjic as well. Rule of the Croatian ruler is not confirmed in places formerly suggested as the place of making the 839 peace. These are Martinšćica, island of Cres (suggested by E. Dümmler, 1856); Sumartin, island of Brač (V. Klaić, 1888); Podstrana, east of Split (F. Šišić, 1906) Blato, island of Korčula (I. Protić, 1976); and Lun, island of Paž (A. Šonje, 1980).